

Krékits József

Hagyomány és modernitás határán. Hozzászólás „A belsővé vált nőgyűlölet” című tanulmányhoz

A daseinanalízis szerint az ember (*Dasein* = ittlét, jelenlét) világban-benne-lét, azaz csak a maga világából érthető meg. Egyrészt beleszületünk, bele vagyunk vetve egy környezetbe (országba, nemzetbe, hagyományba, családba, történelmi korba), amely bizonyos mértékig meghatározza perspektíváinkat, nézeteinket, célkitűzéseinket, viselkedésünket, másrészt mi magunk is értékeljük ezt a helyzetet, és állást foglalunk ezzel kapcsolatban. Azaz eldöntjük, hogy mely hagyományokat viszünk tovább, és melyeket tartunk kiselejtezni valónak, mivel azok már gátolják az egyén és a társadalom fejlődését, szükségtelenül beszűkítve ezáltal a szabad, autentikus cselekvést. Ilyen probléma a férfiuralom és a nőgyűlölet témaköre is, mely szerintem sem választható el egymástól.

A szerzők jó érzékkel nyúltak a problémához, felhasználva a legfrissebb angol nyelvű irodalmat is. Felvetésük és véleményük nagyon is aktuális, ezért köszönet jár bátorságukért. Én a nőgyűlölet magyar kultúrába való beágyazottságának néhány megjelenésére térnék ki.

A férfiak az idők kezdetétől fogva gyakrabban kötöttek jól látható szövetségeket, hiszen bizonyos vállalkozásokhoz szükség volt erre: vadászatokon, harci cselekmények esetén, nagyobb volumenű építkezéseken, felfedező utakon, hajózás kapcsán, stb. Példaként Kőműves Kelemen balladáját hozhatnám, ahol a férfiszövetség létrehozásához áldozatra volt szükség. Nem a saját áldozatosabb és együttműködőbb munkájukra, hanem egy nőáldozatra. A közös bűn létrehozta az erős férfiszövetséget, ami által a vár felépülhetett. Az áldozat szentesítette a célt, az alkotást. Egyúttal a nők számára is példát statuált a ballada: aki elhagyja a családi tűzhelyet, az megbűnhődik. Az az asszony bűnhődött, aki legkevésbé bírta ki a férje nélkül: „Egymás között szoros egyességet tettek: Melyik felesége hamarabb jó ide...” A törvényt a szövetségben lévő férfiak alkották. Ráadásul Kelemenné otthon hagyta gyermekét, aki anyja eltűnését követően belehalt a fájdalomba. A nők mint a „házi tűzhely őrzői” sokkal inkább a férfiak számára láthatatlan szövetségben voltak egymással. Ez a rejtett szövetség egyrészt elnyomott helyzetükből, másrészt a munkamegosztásban betöltött

szerepükből adódott, azonban ez gyakran válhatta ki a férfiak gyanakvását nehéz kontrollálhatósága miatt.

Innen csak egy lépés választ el bennünket a boszorkányüldözésektől, ahol a nők valódi bűnbakokká váltak. Anyaszerepük miatt a férfiak bizonyos helyzetekben hajlamosak onnipotensként tekinteni a nőkre, akik táplálnak, ápolnak, szülnek, jószágot gondoznak. Járványok, éhínség, gyermekhalálozások, vetélés, jószágpusztulások okozóiként lettek megbélyegezve és elégetve a kínvallatással kikényszerített beismerő vallomást tevő nők. A mindenhatónak tartott nőket csak totális kontrollal vélték befolyásolni a férfiak, ez volt a patriarchátus legsötétebb korszaka. Az akkori egyháznak szüksége volt valamilyen magyarázatra a sok szenvedés és haláleset miatt, mivel ezt Isten nem akarhatta, ezért az Ördög akarataként magyarázta az inkvizíció. Az Ördög pedig férfi lévén, a nőket szállta meg, elsősorban azért, hogy közösült velük, ettől váltak a nők démonivá. Mindez nem történhetett volna meg, ha a nőkben nincs a *Malleus maleficarum*ban [Boszorkányok pörölve, az inkvizíció alapkönyve] leírt „csillapíthatatlan kéjvágy”, amit az ördög ki tud használni. Ez nyilvánvalóan a cölibátus által korlátozott papok projekciója volt, saját kéjvágyukat nem tudták uralni, ami szadisztikus elhárításokat mozgósított bennük. A női szexualitás megbélyegzése és elfojtása ugyanakkor ebben az időben fogamzásgátlási kísérletként is szolgálhatott, hiszen a bajok okozójaként sokszor a túl sok éhes gyerekszáj volt megjelölve. Ez is azt mutatja, hogy a bűnbakok keresése és „megtalálása” mindig is az uralkodó rétegek, osztályok felelősségelhárítása volt. A nők félelemben tartása pedig a férfiuralmat, a férfiak általi kontrollt erősítette, talán ezzel is magyarázható a boszorkányüldözés több mint háromszáz éves fennmaradása. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a kivégzettek egyötöde férfi és gyerek volt, akik szintén eretnekséggel lettek megvádolva. 1728-29-ben Szegeden hat férfit és nyolc nőt égettek el máglyán.) A reformáció sok-sok emberáldozat árán ugyan (lásd vallásháborúk), de egyfajta kiutat mutatott ebből az embertelen helyzetből, a nők alárendeltségét azonban ez sem oldotta fel. A boszorkányüldözés megfelelt a későbbi totalitárius hatalmi berendezkedések előképének (Holland, 2011).

Miközben a férfiak nehezen tudtak uralkodni szexuális vágyaikon, megkövetelték a nőktől, hogy lehetőleg ne is legyenek ilyen vágyaik. Ezt szolgálta a klitoris és a kisajkak csonkítása a törzsi társadalmakban, majd az erényövek a középkorban és a durva, férfiközpontú szexuális együttlétek a paraszti és polgári rétegekben. De ugyanezt szolgálta a nők izolálása is a keleti kultúrákban. Ennek egyik célja a férfiak esetében a házastársi hűség kikényszerítése, a férfiközpontú szex fenntartása a női orgazmus negligálása mellett, ami egyben a férfi ágybeli teljesítménye minőségének kiiktatását is jelentette. A *Szerelempatak* című dokumentumfilm erdélyi interjúalanyai közt több idős nő is úgy nyilatkozott, hogy sosem élt át életében orgazmust. Persze a férfiak számára évszázadokon át volt lehetőség a kuplerájok látogatására, ahol nemi betegség kockázatával ugyan, de lehetett szexuális élményeket szerezni.

A magyar irodalomban is megjelenik a királynő-áldozat a Bánk bánban. Itt nemcsak a hatalmi pozícióban lévő nőre, de az idegenre (merániak) is rávetül a férfi bizalmatlanság árnyéka. Azaz megjelenik az interszekcionalitás annak ellenére, hogy nem bizonyítható be, hogy Gertrudis tevőleges részt vállalt volna Melinda elcsábításában. Katona József azonban rámutat a nőáldozat következményeire is: árvák

maradnak a királynő után, majd Ottó bosszúja miatt Bánk gyereke is árva lesz. II. Endre, a gyengekező király elnézi Bánk tettét – mondván, úgymint megbűnhődött már felesége elvesztése által –, és helyreállítja a férfiak szövetségét. A férfiuralom mindennél fontosabb. Ennek részletesebb kifejtését egy korábbi tanulmányomban tettem meg (Krékits, 2018).

De ide sorolhatjuk Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámáját is. A dráma a teremtés történetével kezdődik, ahol azonban Éva közös megegyezéssel szakítja le a tiltott gyümölcsöt – ellentétben a bibliai szöveggel, ahol Éva veszi rá Ádámot, hogy harapjon az almába. Ennek következménye lesz az ember eredendő bűnbeesése, majd a büntetés továbbadása az emberiségnek. Az Ószövetségben Ádám Évára, Éva a kígyóra hárítja a felelősséget Isten parancsának megszegéséért. Az Újszövetségben Pál apostol mégis így interpretálja a történeteket: „Ádám nem hagyta magát félrevezetni, mint az asszony, aki bűnbe esett” (1Tim 2,14-15). Ez indokolja évszázadokon át, hogy az asszony a férje gyámsága alá kerüljön. Madách drámájában egy egyenrangúbb férfi-nő viszonyt ábrázol, melyben Évának fontos szerepe van. A témát részletesen Kelemen Gábor és Koltay Mária (1995) fejtik ki, ennek lényege, hogy Ádám csak a kapcsolatban fejlődik férfivá a dráma során. Semmiképp sem érthetők egyet Nádasdy Ádámmal (2025) abban, hogy Ádám a tragédiában férfisovinizstaként viselkedik. Ő maga is szenved a nő-férfi kapcsolat őszintétlenségétől, és keresi az utat Évához. Kis híján öngyilkos lesz a cinikus Lucifer sugallatára, de Éva szavai („Anyának érzem, ó, Ádám, magam”) és saját felelősségérzete visszatartják.

Akkor valójában hogyan is van a fentiek tükrében a nő-férfi viszony? Egyrészt a patriarchátus ragaszkodik hatalmi pozíciójához, miközben a nőkre hárítja a felelősséget a bajokért. A nők pedig mondhatják: „azé a felelősség, akinél a hatalom van”. Így a felelősség mindkét nem részéről hárításra kerül. A hagyományos nemi szerepek felbomlóban vannak, a fogamzásgátlás jobb megoldottsága is nagyobb lehetőséget biztosít a női szexualitás kiteljesedésére. Ez a férfiakban gyakran teljesítményszorongást okoz, képesek-e orgazmust kiváltani a nőnél. A hagyományos nemi szerepek beszűkítik az egyén szabadságát, ráadásul nem alkalmazkodnak a külvilág változásaihoz. Ez kívülről kezdheti ki a tradicionális párkapcsolatokat. A modernitás nemi szerepei viszont normahiánnyal küzdenek, azaz a párnak közös megegyezésre kell jutni új, autentikus normák létrehozásában, sok apró részletben, mert csak így oszthatják meg egymás közt a felelősséget és hozhatják létre együttes szabadságukat. A kíváncsi véleményem szerint az lenne, ha a hagyományos és a modern szereplehetőségek kiegészítenék egymást, mert így lehetnének valóban adaptívak.

A pszichoterápiának bármely formájában explicitté kell tennie a hagyomány és a modernitás ütközéseit, és segítenie kell a kommunikáció serkentésével az új normák képződését. Hogy miért éreztem fontosnak mindezt leírni *férfiként*, azt jól szemlélteti Weöres Sándor négysorosa, mely a férfiuralom férfiakra nézve hátrányos voltát reprezentálja: „A rab belül fogoly, / őre kívül fogoly, / a rab alhat, / őre nem.” (Weöres, 1975, 462.)

Felhasznált irodalom

Holland, J. (2011). *Nőgyűlölet*. Ford. Vallasek Júlia. Csíkszereda: Bookart.

Kelemen G. – Koltay M. (1995). A Tragédia Madách Imréje. *Pszichoterápia*, 4(6): 397–406.

Krékits J. (2018). A hűtlen Múza. (Katona József lélektörténete a Bánk bán fényében) In: Uő, *Határhelyzetek és határterületek*. Budapest: Oriold és Társai.

Madách I. (1864). *Az ember tragédiája*. (Eredeti szöveg Nádasdy Ádám mai magyar prózai fordításával.) Budapest: Magvető, 2025.

Weöres S. (1975). Rongyszőnyeg II/19. In: Uő, *Egybegyűjtött írások III*. Szerk. Steinert Ágota. Budapest: Magvető.